

İSPANYOLCADA DİLSEL VE TOPLUMSAL CİNSİYETÇİLİK ANALİZİ

Gülşah Pilpil Yöney

Öz

Bu çalışma İspanyolca'nın cinsiyetçi bir dil olup olmama sorunsalını temel almaktadır. Bu doğrultuda dil ve cinsiyet arasındaki ilişkiden başlanarak dilbilgisel, biyolojik ve toplumsal cinsiyetler tanımlanacak, farkları ortaya konmaya çalışılacaktır. İspanyolca'nın cinsiyetçi olarak tanımlanmasına neden olan ifadeler örnek-lendirilecek ve cinsiyetçiliğin kaynağının dil mi toplum mu olduğu saptanacaktır. Bağlamın önemine, konuşmacı ve dinleyicinin cinsiyetçilik algısına yer verilerek cinsiyetçi söylemi yaratan eğilimlerden bahsedilecektir. İspanyolca'daki dilsel cinsiyet eşitsizliklerine dair çözüm önerilerine değinilecek olan bu çalışmada cinsiyetçilik meselesinin dilin öğretimi sırasında nasıl algılandığı yorumlanacaktır.

Anahtar sözcükler: *Dilbilgisel cinsiyet, toplumsal cinsiyetçilik, İspanyolca, androsentrizm, mizojinizm.*

ANALYSIS OF SOCIAL SEXISM AND GENDER IN SPANISH

Abstract

This work is based on the problem that Spanish is a sexist language or not. In this direction identifying the relationship between language and sex, the biologically defined sex and the socially constructed gender will be clarified. Besides, it will attempt to demonstrate the differences between two concepts. The expressions that caused the Spanish to be described as sexist will be exemplified and will be determined if the base of sexism is language or society. The trends that create the sexist rhetoric will be mentioned giving place to the importance of context, the speaker's and the listener's perception of sexism. In this article the solution proposals about the linguistic gender inequality in Spanish will be discussed and finally it will be reviewed how the sexism is perceived during the teaching of Spanish as foreign language.

Key words: *Gender, sexism social, Spanish, androcentrism, misogyny.*

GİRİŞ

Dil ve cinsiyet ilişkisini değerlendirirken dilin bir iletişim aracından çok daha fazlasını ifade ettiğini belirtmek gerekmektedir. Toplumsal yaşamı tanımlayan, iletişim süreçlerini şekillendiren ve düşüncüyü yansıtan bir araç olarak dil, kültürün temel belirleyicilerindendir ve onun yeniden üretilip sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Ayinler, şarkılar, ağıtlar, deyimler, efsaneler, fıkralar ve büyüler ait oldukları topluma dair günlük yaşamı, sosyal ilişkileri ve düşünce yapısını yansıtmaktadır. Dolayısıyla insanın düşüncelerini sözcüklere dökerek yarattığı dil, onu yansıtan ayna gibidir. Bireyin düş ve düşünce dünyasında var olmayan herhangi bir şeyin dilde karşılığının olması mümkün değildir. Aynı zamanda toplumsal normların ifade biçimi olan dil ilişkilendirme, çağrışım yapma, kısıtlama, yok sayma yöntemleriyle anlamsal bazen de dilbilgisi kurallarıyla biçimsel olarak cinsiyet ile bağını ortaya koymaktadır.

I. Dilsel Cinsiyetçilik

Dil ve cinsiyet çalışmaları feminist yaklaşım, sosyoloji, antropoloji, iletişim ve dilbilim gibi pek çok disiplinden beslenmektedir. Dilbilim ekseninde hazırlanan bu çalışma cinsiyet kavramının İspanyolca'daki biçimsel varlığını, dilbilgisel cinsiyet ve biyolojik cinsiyet arasındaki farkı, dilsel cinsiyetin toplumsal cinsiyetten ayrımını, konuşmacı, dinleyici ve mesajdaki cinsiyetçiliğin boyutlarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Anglosakson akademik feminizm, 1970'li yıllarda cinsiyet konusunda önemli bir adım atmış, toplumsal ve kültürel yapılanmalardan biyolojiyi ayırt etmek amacıyla "gender" (género) kategorisinin kullanımını teşvik etmiştir. Öncelikle sosyal gerçekliğin daha iyi anlaşılmasını hedefleyen bu akademisyenler kadınların biyolojik cinsiyetlerinden kaynaklı dişil özellikleri ile sosyal ve bireysel gelişimleriyle edindikleri kadınsal (feminen) özelliklerin ayrımının yapılmasını önermişlerdir. Cinsiyet (sexo) ve dilbilgisel cinsiyetin (género) ayrılmasıyla biyolojik belirlenimlik daha iyi anlaşılabilmiş ve bu durum kadınların eşitliğine yönelik tartışmaları geliştirmiştir. Geçmişte dilbilgisel cinsiyet (género), sosyal ilişkilerdeki cinsel farklılıkların oluşumu, temsili ve yorumlanmasına karşılık gelmekte ve feminen özün varlığına bir eleştiri getirmektedir. Ancak 1990'lı yıllardan itibaren biyolojik cinsiyet ve dilbilgisel cinsiyet aralarında ayrım gözetilmeksizin bu terim ile tanımlanmıştır. Bugün dilbilgisel cinsiyet (género) üzerine yapılan çalışmalarda ise biyolojik cinsiyet ile ayrımı vurgulanarak dillerin cinsiyetçi tarafları belirlenmeye çalışılmaktadır.

I. I. Dilbilgisel Cinsiyet ve Cinsiyet Arasındaki Fark

Dilbilgisel cinsiyet (İng. gender, İsp. género) kelimelerin bazı dillerde eril, dişil ve yansız olarak tanımlanmasıdır. Bu dilbilgisel sınıflandırmanın dünya dillerindeki kullanım oranı oldukça yüksektir. “Cinsiyet kategorisine sahip olan dillerde kimi yapı farklılıkları görülmektedir. Örneğin, Hint-Avrupa dillerinden Latince ve Yunanca’da eril, dişil ve yansız olmak üzere üç cins varken aynı ailenin Roman kolundan Fransızca, İtalyanca ve İspanyolca’da adların yalnızca iki cinsiyeti (eril ve dişil) vardır. Cermen dillerinden Almanca’da cinsiyet üç türlüken, aynı koldan İngilizce’de cinsiyet birçok dile göre daha az yer tutar.” (Aksan, 1977, 86-88). Öte yandan aynı dil ailesinden gelen ve içinde erillik-dişillik barındıran dillerde aynı kelimenin cinsiyeti dillere göre farklılık gösterebilir, örneğin; “deniz” kelimesi İspanyolca’da el mar (eril), Fransızca’da la mer (dişil) olarak ifade edilmektedir. “Genellikle uzmanlar, Hint-Avrupa ailesinden iki dilbilgisel cinsiyete sahip olan dillerde geçmişte biyolojik cinsiyetin yanı sıra cansız nesnelere de sınıflandırmak adına üç cinsiyet kullanıldığını düşünmektedir.” (Frank, 1985, 32). Dilbilgisel cinsiyetin kökeni, işlevi ve sözcüklerin neden eril, dişil ya da yansız olarak tanımlandığına ilişkin çeşitli kuramlar bulunmakta ancak kesin bir cevaba ulaşılamamaktadır. Bunlardan biri sözcük ve cinsiyetlerin arasında anlamsal bağ olduğunu ileri sürerek biyolojik cinsiyet ile dilbilgisel cinsiyeti ilişkilendirmektedir. Bu kuram tüm varlıkları kişiselleştirip onlara cinsiyet yükleyerek bu cinsiyeti dile taşımaktadır. “Tarihte ilk dilsel cinsiyet ayrımı 5. yüzyıl sofistlerinden Protagoras’a mal edilmektedir. Protagoras, Grekçe’de eril, dişil ve üçüncü cinsiyet olmak üzere üç farklı cinsiyetten bahsetmektedir. Protagoras sonrasında Aristo’da da bu üçlü cinsiyet ayrımı görülmektedir.” (Öztürk, 2011, 281-300). Bu konuya ilişkin biyolojik ve dilbilgisel cinsiyeti birbirinden ayırarak iki kavram arasındaki ilişkiyi yapısal olarak değerlendiren kuramlar da bulunmaktadır.

Anglosakson dünyanın “gender” olarak ifade ettiği bu kavram İspanyolca’daki “género” sözcüğünün tam olarak karşılığı değildir. “İspanyolca’ya Latince ‘genus’ kelimesinden gelen ‘género’ sınıf anlamına gelmekte ve pek çok şeyin sınıflandırılmasında bu kelime kullanılmaktadır. Bu durumda ‘género’ isimleri, biyolojik cinsiyetlere değil, sınıflara ve gruplara ayırma sistemidir.” (Montes Giraldo, 1997, 144). İngilizce’de doğrudan cinsiyeti işaret eden bu kelime günümüz İspanyolcasında cins, tarz, davranış, mal, kumaş cinsi ve ismin cinsine atıfta bulunmaktadır. Eril ve dişil yapıyı vurgulamak için “género gramatical” (dilbilgisel cinsiyet) olarak belirtmek gerekmektedir. İspanyolca’da dilbilgisel cinsiyete isim, sıfat, tanım edatı ve zamirlerde rastlanmaktadır. İsimlere cinsiyet açısından bakıldığında yapı olarak iki gruba ayrıldığını söylemek mümkündür:

I.Grup: aynı kökten türemiş, -o son eki ile erili, -a son eki ile de dişili ifade eden kelimeler:

**niño* (erkek çocuk) / *niña* (kız çocuk).

II. Grup: tek başına kullanılan, cinslerarası dönüştürülemeyen kelimeler:

*eril: *pueblo* (halk)

*dişil *gente* (insanlar)

*her iki cins: *cantante* (şarkıcı).

İspanyolca'da tanım edatları ve sıfatlar niteledikleri ismin cinsine göre değişmektedir. I.Grupta bulunan -o ve -a bitimli sözcüklerin yapıları itibariyle herhangi bir niteleyiciye ihtiyaç duymadan cinsiyetleri anlaşılırken, II. Grupta bulunan her iki cinsi de ifade eden kelimelerde cinsiyetin belirleyicisi tanım edatlarıdır; örneğin *el cantante* (erkek şarkıcı) / *la cantante* (kadın şarkıcı). Ayrıca yukarıdaki sınıflandırmada görülüyor ki bazı topluluk isimleri *ejercito* (ordu) ya da *pueblo* örneğinde olduğu gibi eril bir yapı bağlama göre salt erkek, salt kadın, karma ya da belirsiz bir cinsiyeti kastedebilir. Diğer yandan *comisión* (komisyon) ve *gente* gibi dişil kelimeler her zaman kadına atıfta bulunmayabilir. Bireyleri ifade eden kelimeler ise dört olasılıktan birini kastedmektedir:

* yapısal olarak dişil, kadına atıfta bulunan kelimeler: *la amazona* (amazon)

* yapısal olarak eril, erkeğe atıfta bulunan kelimeler: *el sacerdote* (rahip)

* yapısal olarak dişil, bir cinsiyete atıfta bulunmayan kelimeler: *la persona* (kişi)

*yapısal olarak eril, bir cinsiyete atıfta bulunmayan kelimeler: *el humano* (insan)

Dilbilgisel cinsiyetin biyolojik cinsiyetle her zaman paralellik göstermediği yukarıdaki örneklerden anlaşılmaktadır. Yalnızca akrabalık ifade eden kelimeler ve hayvanlara verilen isimlerde yapısal ve anlamsal olarak aynı cinsiyetten bahsedilmektedir, örneğin; *el padre* (baba), *la madre* (anne); *el toro* (boğa), *la vaca* (inek). “İspanyolca'da cinsiyetlerden bahsederken ‘el género masculino’ (eril cins) ve ‘el género femenino’ (dişil cins) ifadelerinin kullanılması yüzünden pek çok kişi dilbilgisel cinsiyetten bahsederken onu cinsiyet kelimesiyle eş anlamlı gibi kullanmaktadır. Dilbilgisel cinsiyet ifadeleriyle atıfta bulunma daha çok kadınlara yöneliktir, yani kadın yerine dişil cins-tür (género femenino) ifadesi kullanılmaktadır. Bu gibi yanlış kullanımlar da dilbilgisel cinsiyetle kadınlardan ya da biyolojik dişil cinsi-

yetten bahsedildiğini zanneden yanlış düşüncelere neden olmaktadır.” (Lamas, 1996, 2-3). Dişil cins-tür kelimesinin kadın yerine kullanımı akademik metinlerde de yaygınlaşmıştır. Ancak kadınların ve erkeklerin toplumsal değerlerinden, algılarından, düşüncelerinden bahsederken cinsiyetlerinin belirtilmesi gereken bir durum var ise onların biyolojik cinsiyetleri üzerinden bir dil kurmak gerekmektedir. Çünkü dilbilgisel cinsiyet ve biyolojik cinsiyet birbirine ihtiyaç duyan ancak birbirinin yerine kullanılamayacak farklı kavramlardır. Cinsiyet biyolojik olanı; dilbilgisel cinsiyet ise toplumsal ve sembolik bir oluşumu ifade etmektedir. Cinsiyetçi bakış açısından bahsederken onun biyolojik bir sorun mu yoksa toplumsal bir problem mi olduğuna bakmak gerekmektedir. Örneğin, çocuk doğurmak kadını erkekten ayıran biyolojik bir özellikken “kadınlar yalnızca nikahlı oldukları eşlerinden çocuk doğurabilirler” demek biyolojik bir mesele değil, toplumsal bir değerlendirmedir ve dilsel cinsiyet kategorisine yerleştirilmelidir. Ancak iletişim süreçlerinde bireyin dilsel kimliği ve cinsel kimliği yer değiştirerek sosyal sınıf, etnik köken, din ya da ırk gibi unsurlarla etkileşime girmektedir.

Dilsel ve toplumsal cinsiyetçilik üzerine araştırmalar ve deneyler yapan Prof. Dr. Álvaro García Meseguer, dilbilgisel cinsiyet ve biyolojik cinsiyetin İspanyol toplumunda nasıl yanıltıcı bir algıya neden olduğunu sosyal bir deney ile açıklamaktadır. “İki farklı ilkokulda 7-8 yaşlarındaki kızlardan ve erkeklerden oluşan bir öğrenci gruplarından evlenen çatal ve kaşığın düğün resmini yapmaları isteniyor. Okullardan birinde resimlerin tamamında çatal damat, kaşık gelin olarak temsil edilirken diğer okuldaki öğrencilerin yarısı bu şekilde yarısı ise çatalı gelin, kaşığı damat olarak resmediyor. İlki bir İspanyol okuludur ve İspanyolca’da tenedor (çatal) kelimesi erildir, cuchara (kaşık) kelimesi dişildir. İkincisi ise bir Alman okuludur Almanca’da kaşık anlamına gelen löffel eril, çatal anlamına gelen gabel ise dişil kelimelerdir.” (García Meseguer, 2001, 25). Bu deney gösteriyor ki dil konuşmacıda gerçeğe yönelik bazı algılar ve önyargılar oluşturmaktadır. Bu nedenle Almanca, İspanyolca gibi dillerde genellikle konuşmacılar biyolojik cinsiyeti dilsel cinsiyetle tanımlamaya yönelmektedir.

I. II. Eril Cinsiyetin İki Cinsiyet Türü İçin Kullanımı

İspanyolca’nın cinsiyetçi bir dil olarak algılanmasına neden olan durum, eril cinsiyetin (el género masculino) bir yandan erkek cinsiyetine diğer yandan cinsiyet belirtmeksizin bir topluluğa ya da kadın-erkek cinsiyeti içinde bulunduran karma bir gruba atıfta bulunmasıdır. “Los hombres prehistóricos vivían en las cuevas” (Tarih öncesi insanlar mağaralarda yaşardı.) cümlesinde yer alan “hombre”

İspanyolca'da erkek/adam demektir, ancak burada insanı tanımlamaktadır. Dişil cinsiyet ise sadece kadınları tanımlamakta ve hiçbir durumda kapsayıcı bir rol üstlenmemektedir. Eril cinsiyetin bu tahakkümcü egemen kullanımının karşısında dişil cinsiyet pasif ve edilgen konumdadır. Örneğin; “el amigo/los amigos” erkek arkadaş/erkek arkadaşlar, “la amiga/las amigas” kadın arkadaş/kadın arkadaşlar anlamına gelirken kadın ve erkeklerin içinde bulunduğu karma bir gruptan bahsettiğimizde kadının dildeki varlığı silinmekte “los amigos” ifadesi kullanılmaktadır. “William, fue uno de los hombres más importantes que tuvo el atletismo paraguay” (William, Paraguay atletizminin sahip olduğu en önemli kişilerden/erkek sporculardan biridir.) ifadesine yer veren 24.01.2015 tarihli ABC gazetesinin ‘hombre’ kelimesini kullanarak insana mı erkeğe mi atıfta bulunduğu belirsizdir. William, Paraguay atletizminin sahip olduğu en önemli erkek sporculardan biri ise bu bağlamda dilsel cinsiyetçilikten bahsetmek mümkün değildir. Ancak bu noktadaki anlamsal belirsizlik feminist duyarlılığı harekete geçirmektedir. İspanya'da 1960'larda dilsel cinsiyetçiliğin varlığı dahi bilinmemektedir. Ancak 1980'lerden sonra hızla gelişen Feminizm, İspanyolca'da kadının görünürlüğünü arttırmaya yönelik çözüm arayışına yönelmiştir. Ortaya çıkan bu feminist duyarlılıkla beraber pek çok kuruluş, sivil toplum örgütü ve inisiyatif bugün hala dildeki toplumsal cinsiyetçiliği önleyici çözüm arayışlarına devam etmektedir.

I. III. Sözcüksel (léxico), Sözdizimsel (sintáctico) Düzeyde Cinsiyetçilik

Dildeki cinsiyetçilikten bahsederken tanım edatları, isimler, sıfatlar ve zamirlerin erillik-dişillik özelliğinin yanı sıra sözcük ve cümle düzeyinde de ayrımcılıktan bahsetmek mümkündür. “İspanyolca Cinsiyetçi Bir Dil midir?” adlı kitabın yazarı Prof. Dr. García Meseguer dildeki cinsiyetçiliğin kökeninin konuşmacının ve dinleyicinin düşüncelerinde yattığına inanmaktadır: “Mesajımı iletirken cinsiyet açısından ayrımcılığa sebep olabilecek kelimeler seçen bir konuşmacı sadece yapısal olarak dilsel cinsiyetçiliğe düşer. Aksine ayrımcılık mesajın yapısında değil de temelinde olduğunda bu toplumsal cinsiyetçiliğe başvurulmuş olduğunu gösterir. Gerçekte cinsiyetçi olan ya da olmayan bir durum cinsiyetçi olan ya da olmayan bir mesajla tanımlanabilir. Toplumsal ve dilsel cinsiyetçilik birbiriyle ilişki içerisindedir fakat birbirini tanımlamaz. ‘Las mujeres son menos inteligentes que los hombres’ (Kadınlar erkeklerden daha az zekidir) diyen biri toplumsal cinsiyetçiliğe başvurmuş olur dilsel cinsiyetçiliğe değil, tam tersi ‘Los varones y las hembras son inteligentes por igual’ (Erkekler ve dişiler eşit derecede zekidir) diyen biri ise ‘mujeres’ (kadınlar) yerine ‘hembras’ (dişiler) kelimesini kullanarak dilsel cinsiyet-

çiliğe başvurmaktadır. ‘A la manifestación acudieron muchos funcionarios y también muchas mujeres’ (Gösteriye çok sayıda çalışan, çok sayıda da kadın katıldı) cümlesi cinsiyetçi bir ifade olmasına karşın cinsiyetçi olmayan bir durumu tanımlamıştır, tam tersi ‘El consejo estaba compuesto por once varones y tres mujeres’ (Konsey on bir erkek, üç kadından oluşuyordu) cümlesi cinsiyetçi olmayan bir cümleyle cinsiyetçi bir durumu tanımlamaktadır.” (2001, 20).

I. III. I. Sözcük Düzeyinde Cinsiyetçilik

Halkların kültürel ve sosyo-politik açıdan geçirdiği dönem ve değişiklikler dillerine de yansımaktadır, bu durum genellikle sözcük düzeyinde gerçekleşmektedir. Cinsiyet üzerinden bir ayrıştırmaya sebep olabilecek kelimelerin seçilerek kullanılmasıyla ortaya çıkmaktadır. Bağlamdan bağımsız dışlayıcı bir kelime sözcük düzeyindeki cinsiyetçiliğin ortaya çıkmasında yeterlidir. Prof. Dr. García Meseguer bu cinsiyetçiliğin görüldüğü İspanyolca sözcükleri kategorilere ayırmıştır:

-Hitap ifadeleri: “Señor” (bay/beyefendi) kelimesi medeni halini göz önünde bulundurmadan yetişkin erkeğe atıfta bulunmaktadır. Kadınlar ise medeni hallerine göre ayrıştırılarak “señora” (evli bayan/hanımfendi) ve “señorita” (bekar bayan/hanımfendi) kelimeleriyle anılmaktadır. Diğer yandan kadının “mujer de /casada con” (...’nın eşi) ya da “hija de” (...’nın kızı) gibi ifadelerle evli olduğu erkek ya da babasının adıyla ilişkilendirilmesi de bu duruma örnektir.

-Yanlış eşleştirmeler: “Varón-hembra” (erkek-dişi) eşleştirmesi kadınları aşağılayıcı ifadeler olarak değerlendirilmektedir, bunun yerine “varón-mujer” (erkek-kadın) ya da “macho-hembra” (hayvanın erkeği-dişisi) eşleştirmeleri doğru kullanımlardır.

- İkili ifadeler: Yapısal olarak simetrik olup anlamsal olarak asimmetrik ve daima kadın karşıtı bir tavır içeren ifadelerdir; “golfo” (utanmaz,namussuz), “golfá” (fahişe); “fulano” (falanca kişi), “fulana” (fahişe).

- Sözcüksel boşluklar: Kadınlardaki bazı niteliklerin erkeklere özgü kelimelerle ifade edilmesi. “Hombría de bien” dürüstlük, doğruluk anlamında kullanılırken erkeklik anlamına gelen ‘hombría’ kelimesinden türemiş olması dikkat çekicidir.

- Eril Odaklı ifadeler: “Encontré a dos portuguesas con sus mujeres” (Eşleriyle iki Portekiz’e rastladım.) cümlesinde karşılaşılan asıl kişiler iki Portekizli erkektir, kadınlar ise sadece onlara eşlik eden kişiler konumundadır. Dildeki erkek ve erilin baskınlığı nedeniyle “Encontré a dos portuguesas con sus maridos” (Kocalarıyla iki Portekiz’e rastladım.) ifadesine rastlamak daha düşük bir olasılıktır.

I. III. II. Sözdizimsel Düzeyde Cinsiyetçilik

Dilin yapısal özelliklerinden kaynaklı cinsiyetçi sözcükler yerine kullanılabilir alternatif bir ifade olmadığı sürece mecburen kullanılmaya devam eder, bu durumda bu ifadelerden birini kullanan konuşmacı her zaman cinsiyetçi bir tutuma sahip olmayabilir. Ancak cümle düzeyindeki cinsiyetçilik sözcük düzeyindekinden daha önemli ve daha fazla şey ifade etmektedir. Bilinçli bir tercih ile yapılan ima ve oluşturulan cinsiyetçi bağlamda ataerkil kodlar daha yoğun şekilde bulunur. García Mesguer kitabında yaptığı diğer bir sınıflandırmada sözdiziminden kaynaklı cinsiyet ayrımcılığını örneklendirmektedir:

- Klişeler, kadını belli kalıplar içinde değerlendirmektedir : “descuentos especiales para mujeres y niños” (kadınlara ve çocuklara özel indirimler); “una enfermera rubia” (sarışın bir hemşire), “el fiscal resultó ser una mujer, bastante guapa por cierto” (yargıç kadın çıktı, tabiki oldukça güzel bir kadın).

-Androsentrizm: sürekli olarak erkek cinsiyetini vurgulayıp yücelten anlayışın sonucu dilde kullanılan ifadeler: “Gente que sólo busca su pan, su hembra, su fiesta en paz.” (insan yalnızca ekmeğini, dişisini ve huzur içinde eğlencesini arar.) atasözü bu konuda çok sık verilen bir örnektir ve gente diye genelleyerek aslında erkekleri kastetmektedir. “El mundo se mueve por dos razones: una por sobrevivir y otra por unirse a hembra placentera” (dünya iki sebepten döner; biri hayatta kalma mücadelesi, diğeri hoş bir dişiyle birlikte olma) Bu ifadeyle yaşamın sürdürülebilirliği ve anlamı erkek olma üzerine kurulmaktadır. Ayrıca dişi hayvanlar için kullanılan ‘hembra’ kelimesine yer vererek kadının toplumsal kimliğini hiçe sayıp sadece biyolojik cinsiyetini vurgulamakta ve böylece kadını cinsel meta olarak gören bir düşünceyi yansıtmaktadır.

-Anlamsal sıçrama: Eril bir yapı kullanarak yansız bir cinsiyete atıfta bulunuyormuş gibi görünen ancak altında yine erkek cinsiyetini kasteden kullanımdır. “Los ingleses prefieren el té al café. También prefieren las mujeres rubias a las morenas” (İngilizler çayı kahveye, sarışın kadınları da esmer kadınlara tercih ederler.) Bu ifade İngilizlerden bahsederken sadece erkekler ima edilmektedir. *Los antiguos egipcios habitaban en el valle del Nilo. Sus mujeres solían... (Eski Mısırlılar Nil Vadisi'nde yaşıyorlardı. Eşleri / Karıları ...)* başlangıçta tüm Mısır halkından bahsediyor gibi görünse de eşlerinden bahsedildiğinde erkek cinsiyet açığa çıkmaktadır. Bu da eril yapının hem erkek hem kadın-erkek karma bir cinsiyeti kapsamından kaynaklanan bir yanılsamaya neden olmaktadır.

I. IV. Bağlamın Önemi, Konuşmacı ve Dinleyicinin Cinsiyetçilik Algısı

Bir dilsel yapının cinsiyetçiliği çağrıştırıp çağrıştırmaması bazen hangi bağlamda kullanıldığına bağlıdır. Ancak cinsiyetçilik konusunda daha belirleyici olan ise her bir konuşmacının kendi içinde taşıdığı ve konuşma sırasında açığa çıkardığı bağlamdır. Bu bağlamda farklılıkların yanı sıra pek çok iletişim hatası da bulunur. İnsan beyni çok küçük yaşlardan itibaren sorgulamaksızın dilbilgisel yapıları, kelimeleri ve kültürel kodları kaydetmeye başlar ve bilinçsiz bir şekilde kişisel bağlamını oluşturur. Mesajını kişisel bağlamına göre hazırlayan konuşmacı okuyucunun onu nasıl anlamlandıracağıyla başlangıçta ilgilenmez. “Dinleyici ya da okuyucu olduğumuzda beynimiz dilsel mesajlara anlam yüklemeye en iyi şekilde programlanmış birer makine gibi çalışır. Beyin ilk kullanılan anlamı aldığı anda bir kilitlenme yaşarsa diğer olası anlamları aramayı bırakır. Bu olay da pek çok hataya özellikle de dilsel cinsiyetçiliğe zemin hazırlar.” (2001, 22).

Dilsel Cinsiyetçilik genellikle iki eksenden ilerlemektedir; biri dilbilgisinde bulunan eril-dişil yapıların kadın-erkeği tanımlarken ortaya çıkardığı cinsiyetçi ifadeler, diğeri ise konuşmacı-mesaj-dinleyici arasındaki ilişkiden doğan algılardır. Konuşmacının mesajını alan dinleyici eğer cinsiyetçi olmayan bir bilinçaltına sahipse “treinta y seis jóvenes competirán esta noche” (otuzyeddi genç bu gece yarışacak) cümlesindeki “jóvenes” gençler kelimesi için her iki cinsiyeti de birer olasılık olarak düşünecektir. Cinsiyetçi bir algıya sahipse yalnızca erkekleri anlayacak fakat cümlenin ikinci kısmı olan “por el título de Miss España en el Coliseo” (Coliseum’da Miss İspanya ünvanı için) ifadesiyle ilk izlenimini değiştirmek zorunda kalacaktır. Dinleyicideki cinsiyetçi yaklaşımı anlayabilmek için konuşmacının iletişim sırasında cinsiyetçilik içeren herhangi bir ifade kullanmamış olması gerekir. Fakat konuşmacı cinsiyetçi bir söylem kullanıyor dinleyici de bunu fark etmiyorsa bu iki taraflı cinsiyetçi bilinçaltının göstergesidir. Konuşmacı cinsiyetçi bir ifade kullanmamasına rağmen dinleyici onu cinsiyetçi olarak algılıyorsa bu durumda da dinleyici odaklı tek taraflı bir cinsiyetçilikten söz etmek mümkündür.

II. Toplumsal Cinsiyetçilik

Psikiyatri Profesörü Robert Stoller *Sex and Gender* adlı çalışmasında toplumsal cinsiyeti şu sözlerle açıklıyor: “Kadın ve erkek davranışını belirleyen şey biyolojik cinsiyet değil bireylerin doğumlarından itibaren kadın ve erkek olarak yaşadıkları gelenekler, ritüeller ve deneyimlerdir. Bu durum bir kimliğin oluşumunda biyolojik, hormonal ve genetik olandan daha önemlidir.” (Stoller, 1984, 14). Eril ya da dişil olma hali biyolojik, psikolojik ve sosyolojik bir olgudur. Psikoloji alanı cinsel kim-

liğe uygun davranış sergilemenin insanlarda 2-3 yaşlarından itibaren başladığını ortaya koymaktadır. Anatomik olarak farklı bir cinsiyette olduğunun ayrımına ise birey daha erken bir dönemde varmaktadır. Fakat konuşmaya başlamasıyla birlikte kadın ya da erkek cinsiyetinin yaşadığı toplumda gerektirdiği koşullara göre davranmaya, oyuncak seçmeye ve duygularını göstermeye başlamaktadır. Sonrasında ise edinilen bu toplumsal kimliği değiştirmek neredeyse imkansızdır. Çok eski çağlardan beri toplumlar ve kültürler kadınlara ve erkeklere toplumsal roller, uymaları gereken normlar, fiziki görünüş ve davranış biçimleri dayatarak bireylerin insani potansiyellerini kısıtlamıştır. Sözde farklı anatomik özelliklere dayalı kadına yönelik ayrımcılık biyolojik cinsiyete değil toplumsal cinsiyete dayanır. Toplumlar cinsel farklılıklar üzerine kendi ahlaki normlarını inşa etmiş ve bireylerin toplumsal rollerini belirlemiştir. Bu belirlenim sırasında pek çok toplumda kadın özel alan, erkek ise kamusal alanla ilişkilendirilmiştir. İspanyolca’da da bu durumu özetleyen örnekler bulunmaktadır; İspanyol Dil Kurumu Real Akademia Española’nın (RAE) sözlüğünde “hombre de gobierno, hükümet adamı – politikacı anlamına gelirken mujer de gobierno evinin ekonomisini yöneten kadın” anlamında kullanılmaktadır. Çocuk doğurabilme yetisi ile dünyaya gelen kadına ailenin iç yapılanmasında gerekli görülen tüm işler bir görev olarak yüklenmiştir. Kadın erkek arasındaki bu ayrışma toplumdaki baskılama oranına göre dillere de yansımış ve cinsiyetçi söylemi ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda dilin toplumda karşılığı olmayan hiçbir şeyi yansıtamayacağını tekrarlayarak çalışmanın bundan sonraki kısmında cinsiyetçi olanın İspanyolca mı yoksa İspanyolca konuşan toplumların mı olduğu örneklerle ortaya konmaya çalışılacaktır.

- Dildeki asimetri, kadınlardan bahsederken ondan bir birey olarak bahsetmeyip eşinin soyadı altına yerleştiren kullanımdır. Örneğin; “Los Sánchez” dediğimizde erkeğin soyadı üzerinden bir çift ya da aile kastedilmektedir. Pek çok ülkede kadın eşinin soyadını almak zorundayken İspanya’da böyle bir mecburiyet yoktur. Hispanik kültürde kişiler annesinden ve babasından birer tane almak suretiyle iki soyada sahip olmaktadır. Bunların sırası eskiden önce babasından daha sonra annesinden aldığı soyad olarak sıralanırken yeni bir kanun ile bireylere sırayı değiştirebilmeleri için tercih hakkı sağlanmıştır. Fakat bu hak da aile yapılanmasında erkeği soyun devamı saydığı için kadın adına eşitlikçi bir çözüm olarak değerlendirilemez. Toplumda kadını herhangi bir erkeğin (koca ya da baba) himayesinde adlandırmak ataerkil düşüncenin ürünüdür. Ancak cinsiyetçilik ile mücadele her geçen gün dile de yansımaktadır. 1990 yılında Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi’nde tüm üye ülkelerin dildeki cinsiyetçiliği ortadan kaldırmalarına yönelik bir karar alınmıştır. Bu karar kadının toplumdaki konumundan, resmi belgelerdeki ve med-

yadaki temsiline kadar kadın-erkek arasında eşitliği temel alan bir kullanımı önermektedir.

- Erkeğin norm, kadının norm dışında bırakıldığı kullanımlar: İspanyolca’da erkek anlamına gelen “hombre” kelimesinin sözlükteki tanımlarından biri de “erkek ya da kadın türündeki canlı varlık”tır. Hombre genel olarak insanı kapsarken kadın onun bir alt türü gibi ifade edilmektedir, böylece kadın-erkek arasında kaçınılmaz bir hiyerarşi ortaya koyulmaktadır. Öte yandan meslekler ifade edilirken erkek için eril, kadın için dişil mesleki unvanlar kullanılmaktadır ancak capitán (kaptan) ve comandante (kumandan) gibi yönetimle ilgili unvanların kadın için türetilmiş bir formu dahi bulunmamaktadır.

- Kadını aşağılayıcı kullanımlar: toplumsal/kamusal olarak çevirebileceğimiz “público” kelimesi “hombre público” olarak kullanıldığında “sosyal hayatında etkin kişi” anlamına gelmekte, “mujer pública” ise “fahişe” anlamında kullanılmaktadır. Kadın ve erkeğe atfedilen ortak bir sıfat üzerinden kadını küçük düşüren erkeği ise yücelten bir tutum sergilenmektedir. Cinsiyetler üzerine kurulu klişeler de çoğu zaman genellemelerle ayrımcılığı derinleştirmektedir. Kadınların alışverişe erkeklerden daha düşkün olduğunu belirten bir İspanyol bilmececi bu durumu özetler niteliktedir: “Kadınların ayda bir defa iki üç günlüğüne sahip oldukları şey nedir? – Kocalarının maaşı” (Guerrero Salazar, 2002, 398). Öte yandan kadınların erkeklere göre daha geveze olduğunu ifade eden çok fazla klişe bulunmaktadır. Ancak bu değerlendirmeler dilsel cinsiyetle ilgili değil, toplumsal cinsiyetliğin yarattığı klişelerden ibaret birer önyargıdır.

Toplumsal cinsiyetçiliğin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan pek çok etken bulunmaktadır. Dilsel cinsiyetçiliği yaratan bu etkenler cinsel kimlikle ilişkili önyargılardan, eril ya da dişil olanın değersizleştirilmesi veya yüceltilmesinden kaynaklanmaktadır. Cinsiyetçi dil konuşma esnasında kişinin cinsel kimliğine atıfta bulunarak ya da konuşmada kadına/erkeğe yönelik dışlayıcı kullanımları tercih ederek gerçekleşebilir. Dilin yapısına göre eril-dişil öğeler, metaforlar, deyimler ya da cümle dizilişleriyle toplumda kabul görmüş cinsiyetçi yaklaşımlar ortaya çıkabilir.

II. I. Androsentrizm’in Etkisi

İspanyolca’da cinsiyetçilik üzerine yapılan neredeyse tüm çalışmalarda kadınlara yönelik dilsel ayrımcılıkta Androsentrizm’in etkisinden bahsedilmektedir. İspanyolcası Androcentrismo olan sözcük Yunanca’da erkek anlamındaki “andro” ve “centrismo” merkezci kelimelerinin birleşiminden meydana gelmiştir. Zaragoza

Üniversitesi, Hispanik ve Genel Linguistik kürsüsünden José Luis Aliaga Jiménez bu durumu tarihi bakış açısından şöyle değerlendirmektedir: “Batı kültürünün başlarından itibaren kadınlar hakkında konuşma, açık bir değerlendirme mevzuu olmuş ve genellikle olumsuz olan yargılar androsentrik önyargılara dönüşmüştür.” (Aliaga Jiménez, 2009). Tam olarak ‘erkeği merkeze koymak’ anlamına gelen androsentrizm erkeği patron, model, insanın tüm davranış biçiminin normu olarak

varsaymaktadır. Androsentrizm’in yansımalarının görüldüğü ifadelere örnek olarak: ‘*Uno de los grandes logros de la Revolución Francesa fue el sufragio universal*’ (Fransız Devrimi’nin en önemli kazanımlarından biri evrensel oy hakkıdır.) ifadesi gösterilebilir. Oy hakkından yararlanabilenler sadece erkekler olduğu için bu ifade kadınları kapsamamakta erkeğin edindiği hakkı evrensel sayan bir anlayış ortaya koymaktadır.” (Bengoechea, 2005, 8). Kadınların kontrol edilemez tüketiciler oldukları fikri tüm dünyada olduğu gibi İspanyol reklam dünyasının da malzemelelerinden biri haline gelmiştir. Santander adlı bankanın bir afişi ikiye ayrılarak sadece topuklu ayakkabılarıyla ayakları görülen kadına “*bedenin senden hediyeler istiyorsa, burada sana daha fazlasını veriyoruz*” ifadesiyle emeklilik fonu reklamı yapılırken afişin diğer yarısında yüzü gözükken erkeğe aynı ürün “*akıl senden karlı bir iş istiyorsa, burada sana daha fazlasını veriyoruz*” cümlesiyle pazarlanmaktadır. Bu reklam kadını beden, erkeği akılla ilişkilendirmesi nedeniyle cinsiyetçi bir tutum içermektedir.

Din, devlet yönetimi, sanat ve bilim gibi tüm alanlarda erkeğin merkeze konduğunu gösterir örneklerle rastlamak mümkündür; evrim fotoğraflarında dönüşen insanın eril temsili, İspanyol kraliyetinde de olduğu gibi yönetimin babadan oğula geçmesi, erkek takma adıyla yazan kadın yazarların varlığı... vb. Tüm bu erkeği üstün kılan düşünce kadının varlığını dilden de silmektedir. “Psikoloji alanı kadın kimliğinin dilden dışlanması, atıfta bulunulmaması ve yarım temsiline sonuçları üzerine çalışmakta ve eril olanın otomatik ve zorunlu kullanımının kadınlarda kendi kendini inkara, yabancılaşmaya ve kimlik kaybına neden olduğunu ortaya koymaktadır. Dildeki eril cinsin kadın-erkek cinsiyeti için kullanılması kuralı androsentrik bir dil ve dünyanın yansımasıdır, ayrıca eril cinsiyetin varlığını güçlendirirken, dişil cinsiyetin yok olmasına neden olmaktadır.” (2005, 8). Kadın, erkeği üstün sayan bu ege-men yapının işleyişini öğrenene kadar eşitlikçi bir hitap beklemekte ve sürekli eril

bir dille karşılaştıkça eşitlik anlayışı değişmektedir. Bu durum kadının dil içerisinde kendisinin eğreti bir yeri olduğunu düşünmesine neden olmaktadır. “Bir kız çocuğu sosyolinguistik kimliğini ondan hemen kurtulmak adına öğrenmek zorundadır. Hayatı boyunca dilde eğreti bir yer işgal ettiği duygusuyla bir ifade karmaşası yaşayacak ve bu yüzden konuşma içerisinde eril cinsiyetli bir kimse belirlediğinde hemen boyun eğmek zorunda kalacaktır.” (Moreno, 2000, 31). Kadına yönelik dilsel tahakkümün sosyal alt kimlikle ilişkili olduğunu savunan feminist yaklaşıma göre kadın ve erkek dilsel tanımlamaların şekillendirdiği birbirinden farklı alt kültürlere aittir, ancak dil acilen hakimiyetçi erkek paradigmasından kurtulmalı ve yenilenmelidir.

II. II. Mizojinizm’in Etkisi

Yunanca’da kadın düşmanlığı anlamına gelen bu kelime kadınlara/kız çocuklarına karşı nefret olarak tanımlanabilir. Cinsiyetçiliği içeren bu tavır çeşitli şekillerde ortaya çıkmaktadır; kadının aşağılanması, cinsel bir nesne olarak görülmesi, kadına yönelik şiddet, kadının annelik ve ev işleriyle ilişkilendirilmesi...vs. Mizojinizm’in etkisine mitolojik hikayelerde, dini anlatımlarda hatta batı felsefesinin en etkili düşünürlerinin söylemlerinde bile rastlamak mümkündür. Dünyanın en eski önyargısı olan kadın karşıtlığı Yunan mitolojisinde de yer bulmaktadır; Zeus’un tanrısal güzellikte yarattığı ilk kadın olan Pandora’nın kutusunu açarak bütün kötülükleri dünyaya yaydığı rivayet edilmektedir. “Eski Ahit’e atıfta bulunan Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’da yer alan yaratılış hikayelerinde ilk kadın Havva Adem’i yasak elmayı yemesi için kışkırtan bir figürdür. Yılanla temsil edilen kadın ve şeytana baştan çıkarıcı bir rol üstlenmiştir. Kadın kendisinin ikna gücü karşısında kurban gibi gösterilen erkeğe karşı kötülüğün sözcüsü konumundadır.” (Escartín Gual, 2007-2008, 55-71). Günümüz hispanik kültüründe kullanılan “*Cuando dios se hizo hombre, ya el diablo se había hecho la mujer*” (Tanrı erkeği yarattığında, şeytan çoktan kadını yaratmıştı.) atasözü kadının hala şeytani bir varlık olarak görüldüğünün göstergesidir. Batı düşünürlerinden Nietzsche *Kişi Nasıl Kendisi Olur* adlı eserinde ve diğer eserlerinde kadına yönelik olumsuz değerlendirmelerde bulunmuştur: “Öç ardından koşan bir kadıncık yazgıyı bile dinlemez, yıkar geçer. Kadın erkekten ölçülmez derecede daha kötüdür; daha akıllıdır da. Bir çeşit yozlaşmadır kadında iyilik...” (Nietzsche,

2000, 20). Platon'a göre kadın bozulmuş erkek, Aristo'ya göre eksik, Freud'a göre ise cinsel organı erkeğinki gibi olmadığı için kompleksli ve kıskançtır. Mizojinizm'in dildeki varlığını ise deyim ve atasözlerinde, fıkralarda ve şakalarda, kitle iletişim araçlarında, şarkı, ninni, efsane gibi söze dayalı tüm alanlarda görmek mümkündür. Hispanik kültürde ise en yaygın cinsiyetçi önyargı kadını değersizleştirir ve atasözlerinde buna çok sık rastlanmaktadır. Kadının aşağılanması, zekasını küçümseme ya da onu umursamama şeklinde ortaya çıkmaktadır: “¿Cómo hacer feliz a una mujer el sábado? -Contándole un chiste el miércoles.” (Bir kadın cumartesi günü nasıl mutlu edilir? -Ona çarşamba günü bir fıkra anlatarak.) Güç erkeğin kadını eksik gördüğü ve her dönemde kadını ikinci planda bırakmak için yeterli saydığı bir sebep olmuştur: “Llora como mujer, lo que no has defendido como hombre” (Erkek gibi savunmadığına kadın gibi ağla.) örneğinin yanı sıra Real Academia Española'nın “femenino” kelimesinin karşılığı olarak “débil, endeble.” (zayıf, güçsüz) ifadesini kullanması, “masculino” kelimesini “varonil, energético.” (erkeksi, enerjik) olarak açıklaması bu tespitin doğruluğunu güçlendirmektedir. Kadını cinsel bir nesne olarak erkeğin hizmetine hazır ya da erkeğin aklı karşısında bedeni ve seksapelliğiyle varolması reklam dünyasında sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Yaratılan bu algının gerçekliğin yerine ne denli başarılı konduğunu gösteren sayısız örneğe rastlamak mümkündür: İspanya'da bir elektronik mağazasının afişinde bir kadının bacakları arasından görülen üç adam ve “un año calentando el ambiente” (ortamı ısıtan bir yıl) sloganıyla futbola atıfta bulunmaktadır. Ancak İspanya'nın uymak zorunda olduğu cinsiyetçi söylemin önüne geçilmesine yönelik yasa gerekçe gösterilerek bu reklamın sahibi şirket 6.000 avro para cezasına çarptırılmıştır. Öte yandan kadının cinselliğinin önemsenmediğini vurgulayan örneklere de rastlamak mümkündür: “¿Cuánto tarda una mujer llegar al orgasmo?” (Bir kadının orgazma ulaşması ne kadar sürer?) sorusunun “-A quién le importa” (-Kimin umrunda) şeklindeki cevabı önemli olanın erkeğin yaşadığı haz olduğunu göstermektedir. Kadına yönelik şiddet Mizojinizm'in kendini gösterdiği başka bir örnektir: “A la mujer y a la burra cada día una zurra” (Kadına ve eşeğe her gün bir şaplak) atasözü kadına ve hayvanlara fiziksel şiddet uygulamayı sıradanlaştıran bir ifade içermektedir. Kadın her çağda ev/iç mekanla ilişkilendirilmiş ve bu konuyla ilgili sorumluluklar kadına yüklenmiştir. Kadın ve erkeğin rollerinin anlatıldığı çocuk şarkıları ve ninniler ataerkil cinsiyet kodlarının tohumlarını atmaya başlamaktadır:

*“Arroz con leche,
me quiero casar
con una señorita de la capital*

*(Sütlaç
Evlenmek istiyorum
Başkentten bir hanımefendiyle*

que sepa coser que sepa bordar

dikiş dikmeyi bilen, nakış işlemeyi

bilen

que sepa abrir la puerta para ir a pasear.”

gezmeye giderken kapıyı açmayı

bilen)

Ailede kadının iş dışında evde de çalışması, çalışan kadının düşük ücrete mahkum edilmesi, cinsel tacize maruz kalması, dilde aşağılanması ya da görmezden gelinmesi kadına toplumsal desteğin olmadığını göstermektedir. Cinsiyetçi perspektif tüm bu eşitsiz uygulamalara son verecek çözümlerin hukuki, idari, eğitim temelli olması gerektiğini ortaya koymaktadır. “Fırsat eşitliği sağlandığında, cinsiyet farkı gözetilmediğinde, cinsiyetçi olmayan bir eğitim verildiğinde ve daha eşitlikçi kültürel öğeler ortaya çıktığında cinsiyetçi perspektif yok olacaktır.” (Llamas, 1996, 8).

III. Dilsel Cinsiyet Eşitsizliğine Çözüm Önerileri

İspanyolca’daki tüm cinsiyetçi dilsel yapıların ortadan kaldırılabilmesi için çok sayıda dernek, sivil toplum kuruluşu, üniversite ve belediye cinsiyetçilik karşıtı dil rehberi yayınlamakta ve bu kaynaklarda alternatif dilsel kullanımlara yer vermektedir. Dilsel cinsiyetçiliği önlemeye yönelik öneriler ve bu önerilere yaklaşımlar ise bu sorunun çözümünün çok da kolay olmadığını göstermektedir. Daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere eşitsizliğe sebep olan kullanımlardan biri eril cinsiyetin kapsayıcı ve ayrımcı yapısıdır. Bundan kurtulmak ise ancak cinsiyetlerden herhangi birine açık bir şekilde referansta bulunmakla mümkün olabilmektedir: “Empleados” (erkek/erkek-kadın çalışanlar) yerine “personal” (personel) ya da “ancianos” (erkek/erkek-kadın yaşlılar) yerine “personas ancianas (yaşlı insanlar) gibi daha kapsayıcı ve cinsiyetçi olmayan ifadeler kullanılabilir. Ancak Real Academia Española’ya göre “Decidió luchar ella, y ayudar a sus compañeros y compañeras” (Erkek ve kız arkadaşlarına yardım etmeye ve savaşmaya karar verdi.) örneğindeki gibi arkadaş için kadın ve erkeğe atıfta bulunmak üzere iki ayrı kelimenin kullanılması sözde ayrımcılığı önlemek üzere tekrarlara düşerek ifadeyi ağırlaştırarak ve dilbilgisi kurallarına karşı gelen yapay çözümler yaratmaktır. Son günlerde uzun tekrarlardan kaçınmak adına kadın ve erkek her iki cinsiyete de atıfta bulunan yeni bir kullanım geleneği ortaya çıkmıştır: “Tek bir kelimedede “@” sembolü ile hem eril hem dişil ifade (l@s niñ@s) sağlanırken “@” işaretinin dilbilime ait bir sembol olmadığı ve edatlarla kullanımında uyum sağlayamadığı gözden geçirilmektedir. “Día del niñ@” örneğindeki “del” aidiyet bildiren edat ve erile atıfta bulunan “el” tanım edatının birleşmesinden oluşmuş bir yapıdır.” RAE bu sembo-

lün kullanılmasını doğru bulmasa da kadınları dile bir şekilde dahil eden ve cinsiyetçiliğe dikkat çeken bu uygulama gençler arasında hızla yayılmış internet dilinde, reklam dünyasında ve basında sıklıkla kullanılır hale gelmiştir. Örneğin Cordoba'nın tanıtımını yapan internet sitesinde bu şehir için "La Ciudad de l@s Niñ@s" ifadesi kullanılmaktadır. Bu alternatif kullanımlara diğer bir örnek de "veya" anlamına gelen "/" işaretinin eril ve dişil olanı ayırmasıdır. Başlangıçta kadına yönelik dildeki ayrımcılığa dikkat çekmek üzere ihtiyaç duyulan bu kullanım zamanla geniş kitlelerce kabul edilip kullanılmaya başlanınca resmi evrak ve yazışmalara girmiştir. Bir isim tamlamasında tüm öğeler erillik – dişillik içermektedir. Alcalá Üniversitesi, Kadın Çalışmaları Enstitüsü'nden Dilbilimci Mercedes Bengoechea, tanım edatı, isim ya da sıfatı cinsiyetini değiştirerek tekrarlamak yerine her biri için taksim işaretini "/" kullanmayı ya da daha pratik yöntemlere başvurmayı önermektedir:

yanlış -"Los citados socios/as trabajadores/as" (adı geçen iş ortakları)

doğru - "Los/as citados/as socios/as trabajadores/as" (adı geçen iş ortakları)

doğru - "Las citadas personas socias trabajadoras" (adı geçen iş ortağı kişiler) (2005, 30).

Feminist insiyatifler tüm bu çabalar ve toplumsal reaksiyonlara rağmen dildeki cinsiyetçi ayrımcılığı koruduğunu iddia ederek İspanyol Dil Kurumu RAE'yi suçlamaktadır. RAE'nin güncel sözlüğünde hala "juez: persona que tiene autoridad y potestad para juzgar y sentenciar" (yargıç: yargılama ve mahkum etme gücü ve yetkisi olan kişi) şeklinde tanımlanırken, "jueza: mujer del juez" (yargıcın kadın hali) ifadesine yer verildiği için kurumun ataerkil perspektiften tanımlamalara devam ettiği düşünülmektedir. Dil toplumun cinsiyetçi klişelerini güçlendirdiği için feminist oluşumlar bu konuda değişiklikler yapılmasını, bu değişikliklerin de RAE tarafından desteklenmesini önermektedir. Ancak *Nueva Gramática de la Lengua Española* konulu konferansa "Dilsel Cinsiyetçilik ve Kadının Görünürlüğü" başlıklı konuşmasıyla katılan RAE üyesi aynı zamanda Madrid Complutense Üniversitesi İspanyol Dili kürsüsünde akademisyen Ignacio Bosque'nin bu konudaki değerlendirmeleri şöyledir: "Tasvir etmek, sorgulamak ve ithamda bulunmak gibi işlevleri olan dilde cinsiyetçi söylemin varlığı bir gerçektir. Ancak son yıllarda çıkarılan dil rehberleri dilbilimciler tarafından oluşturulmamakta ve yapılan önermelerde sözcükbilim, biçimbilim ve söz dizimi önemsizdir. Tüm çözümlerde mutlaka adlaşmış sıfatları ya da sıfat fiilleri ortadan kaldıran tavsiyeler bulunmakta bu öneriler uygulandığında ise dil persona/s (kişi/ler) kelimesine mahkum edilmektedir." (Bosque, 2012, 3-5). Bosque dildeki cinsiyetçi oluşumları kabul ederken, bun-

ların arka planında aile içi şiddet, iş dünyasındaki fırsat eşitsizlikleri, ev işlerinin paylaşımındaki dengesizlik ve kadının medya tarafından nesneleştirilmesine işaret etmektedir. Çözüm için ise oluşturulan çalışma gruplarında mutlaka kadınların yer alması gereğini vurgulamaktadır. Konunun feminist perspektiften incelendiği ve değişiklikler için sıklıkla RAE'nin işaret gösterildiği diğer bir çalışma olan "Lenguaje y Género" (Dil ve Dilbilgisel Cinsiyet) adlı makale kadına yönelik toplumsal eşitsizliğin siyasi ve sosyal iyileştirmeler sayesinde giderileceğini savunurken değişiklik gerektiğini yinelemektedir: "Başlangıç dil değildir. Ancak dilde de bilinçli bir yenilik ve değişiklik gerekir fakat kimsenin kimseyi dilini yenilemesi konusunda zorlamaya hakkı yoktur. Dilbilimci Coseriu'nun da dediği gibi konuşma özgür ve yaratıcı bir eylemdir." (Wagner, 2003-2004, 41-44).

IV. Yabancı Dil Olarak İspanyolca'nın Öğretiminde Cinsiyetçilik Meselesi

Dil ve kültürün iç içe geçmiş olması diğer dillerde olduğu gibi İspanyolca'nın da yabancı dil olarak öğretilmesi sırasında önemli belirleyicilerden biridir. İspanyolca eğitimi sırasında "género gramatical" (dilbilgisel cinsiyet) konusu anlatılırken ortaya çıkan izlenim, algılama ve uygulamada öğrencinin ana dili, alt kültürü ve cinsiyetçilik algısı önemli rol oynamaktadır. "Dilsel cinsiyet, Avrupa ya da Kuzey Amerika kültüründen gelen öğrenciler veya Asya ve Afrika kökenli kişiler arasında; İslam, Hristiyanlık ya da Yahudi geleneğinden gelen kişiler arasında; çocuklar ya da yetişkin öğrenciler arasında; dersin verildiği yer olarak İspanya ya da başka bir ülke arasında; feminist duyarlılığı yüksek bir grupla ataerkil bir grup arasında farklı şekillerde algılanacaktır." (Portal Nieto, 1999, 553).

Küreselleşmenin etkisiyle günümüzde her alanda olduğu gibi dil öğretiminde de hızla değişim gözlenmektedir. İspanyolca'nın öğretiminde bir sınıf içerisinde çok çeşitli kültürler ve değerler bir aradadır. Cervantes Enstitüsü'nün ilk akademik koordinatörü Martín Peris, bu dinamikleri şöyle açıklamaktadır: "Dil bilgisi ve becerilerinin önüne geçen beni de fazlasıyla şaşırtan başka şeyler bulunmaktadır; dil dersini şekillendiren boyut, konuşmada kullanılan materyallerde gizli değerler ve mesajlar, öğrenci ve öğretmenin fikirlerinde yüklü mesajlar ve değerler, kültürlerin ve halkların kendi içerisindeki ilişkisi. Sınıftaki çeşitlilikten ya da her öğrencinin kimliğinden kaynaklı yeni temalar ortaya çıkmaktadır." (Martín Peris, 1998, 34). Okul kitapları dil ve cinsiyetçilik araştırmalarında değerlendirilmesi gereken önemli kaynaklardan biridir. "Belli bir disiplini ortaya koymasının yanı sıra ders metinleri kültürün, dünyayı algılayış biçiminin, tüm toplum tarafından kabul edilen eril ve dişil algının aktarım kanalıdır." (Calero Fernández, 1999, 51).

Son yıllarda yetişkin ve gençlerin yabancı dil olarak İspanyolca eğitiminde kullanılan on üç kitabın incelendiği “La Mujer en los Manuales de Español Lengua Extranjera” (Yabancı Dil Olarak İspanyolca Metod Kitaplarında Kadın) adlı araştırma, metod kitaplarında kadının görünürlük oranını ve yansıma biçimini ortaya koymaya çalışmıştır. Planet@ adlı kitapta dilde eşitliği sağlamak adına “I@s estudiantas”, “bienvenid@” gibi kullanımlara yer verilirken tamamı kadınlar tarafından yazılmış olan Mañana serisinde sürekli olarak eril yapı kullanılmıştır: “ser un gran pintor” (büyük bir erkek ressam). Önsözünde kültür, tarih ve toplumsal davranışların dilin gerçek kullanımıyla aktarılacağını açıklayan Abanico da kadını görünür kılan çift dilsel kullanımlara yer vermez. Yabancı dil metod kitaplarındaki kadının görünürlüğüne ilişkin bu analiz sayesinde kullanılan görsellerde kadınların ev hanımı olarak resmedilmediği bilinçli bir çaba ve nötrleştirme gözlemlenmektedir. “Problem kadının ev hanımı olarak gösterilmesinde değil, iş hayatında olduğu kadar evdeki sorumlulukların yerine getirilmesinde de eşit olunmasına yönelik toplumsal farkındalığın eksikliğidir.” (Instituto de la Mujer, 1996, 30). Görsel ve dilsel açıdan değerlendirmelerin yanı sıra bu analiz ünlülerin konu edildiği alışırmalarda kadınlara oranla erkeklere daha fazla yer verildiğini ortaya koymuştur. Ancak hiçbir kategoride kadınlar erkeklerin temsilini geçememiştir. Araştırmacı ise sonuçlar karşısında kötümserlikten kaçınarak ve metod kitabı yazarlarının sıklıkla kadınlar olmasından umutlanarak sonucu şöyle değerlendirmektedir: “Oranları eşitlemekten daha önemli olan şey feminizm öncülüğünü üstlenmek, eleştirel düşünceye, barış içinde eğitime ve hoşgörüye teşvik etmek özellikle de çeşitliliğe saygı göstermektir.” (Robles Fernández, 2005, 91).

Türkiye’de İspanyolca eğitiminde çoğunlukla tercih edilen Aula Internacional ve Nuevo Ven adlı serilerin başlangıç seviyesi kitapları yukarıdaki araştırma doğrultusunda incelendiğinde çok sık olmasa da cinsiyetçi unsurlara rastlanmıştır: Aula Internacional I dilde erilin hakim olduğu kapsayıcı kullanıma yer vermiştir: “Coméntalo con tu compañero” ifadesinde kitap öğrenciden konuyu arkadaşı ile özetlemesini istemekte ancak burada arkadaşı eril üzerinden tanımlayarak erilin kapsayıcılığından yararlanmaktadır. Kadın-erkek görünürlüğü birbirine çok yakın olmakla beraber görev paylaşımında kadını ev işleriyle ilişkilendiren bir çizgi romana yer vermektedir. Yalnız yaşamaya başlayan genç erkek ev işlerine tahammül edemeyerek bir hafta sonra ailesinin yanına dönmekte, “Anne, buradayım” eve girdiğindeki ilk cümlesi olarak verilmektedir. Nuevo Ven I’de ise görsel kullanımında eşitlikçi, dilde ayrıma sebep olabilecek kelimelerden kaçınmaya çalışılmış ancak her iki kaynakta da ünlülerin görünürlüğünde sıklıkla erkeklere yer verilmiştir.

İspanyolca'nın ikinci yabancı dil olarak eğitiminin kültürlerarası bir zemine taşınması için cinsiyetçi olmayan öneriler sunan araştırmacı Susana Guerrero Salazar İspanyolca sınıflarında dilsel ya da sosyokültürel açıdan cinsiyetçi klişelere yer verilmemesi gerektiğini savunmaktadır: "İspanyolca dilsel cinsiyetçilikten kaçınmayı sağlayacak mekanizmalara sahiptir. İspanyolca öğretmenleri öğrencilerini bütün toplumları etkileyen ve çeşitli diller vasıtasıyla ortaya çıkan cinsiyetçi ayrımcılık gibi kültürlerarası bir mesele hakkında da ciddi bir biçimde bilgilendirdiğine çok inanıyorum." (Guerrero Salazar, 2002, 401).

SONUÇ

Bu çalışma çerçevesinde değerlendirilen tüm unsurlar ışığında dilin ifade ve iletişim enstrümanı olmasının ötesinde kültürel kodların geniş bir perspektiften yansımaları olduğu görülmektedir. Bu nedenle dilsel cinsiyetçiliği toplumun ayrımcı düşünce ve önyargılarından bağımsız düşünmek mümkün değildir. Toplumsal cinsiyetçiliğin sonuçları dilsel cinsiyetçiliğin nedenlerini oluşturmaktadır. Bu nedenle dildeki eşitsizlik probleminin çözümünde kültürel temelli olanlar ayrılarak çözümü için eğitim gibi sosyal yöntemler denenmelidir. Toplumsal öğrenme ile edinilen önyargıları kırmak için anayasalara konulan eşitlik kanunları eşitsizliklerin giderilmesinde yeterli olmamaktadır.

Eğitim uzmanı Julia López Giráldez bir kadın olarak dil eğitimini şöyle tanımlamaktadır: "Dilin öğrenimi ve öğretimi, kadınlar/kız çocukları olarak adımızın anılmamasını ve bu konuyla ilgili sorgulamalarımızı bastırarak kendimizin yok sayılmasını doğallıkla ifade etmeyi öğrendiğimiz ehlileştirici bir süreçtir." (López Giráldez, 1991, 301-307). Kuşaktan kuşağa aktarılan ataerkil toplum kodlarını kadınlar da kabullenmiş ve kendilerini eril dil yapılarında ifade eder hale gelmişlerdir. Türkçe gibi yapısında dilbilgisel cinsiyet bulunmayan bir dili anadili olarak konuşan İspanyolca öğretmenlerinin de bu cinsiyet eşitsizliğini kabullenmesi ve dünyayı başka bir dilde eril kodlar üzerinden tanımlayışı sanıyorum ki toplumsal cinsiyet eşitsizliğini derinden yaşamasından kaynaklanmaktadır. Türkiye'de İspanyolca öğrenen kitlenin çoğunluğu dilbilgisel cinsiyet içermeyen Türkçeyi anadili, zamir düzeyinde (he, she) cinsiyetçi ifade içeren İngilizceyi ise temel yabancı dil olarak öğrenmiştir. Bu nedenle öğrencinin İspanyolca'da masanın neden dişil (la mesa), kitabın neden eril (el libro) olduğunu ve dilde neden böyle bir ihtiyaç doğduğunu anlamlandırması oldukça zordur. Canlılara yönelik cinsiyetçi tanımlamalar daha kolay akılda kalırken nesnelere yönelik dilbilgisel cinsiyet her defasında biyolojik cinsiyetle karıştırılarak anlamsız bulunmaktadır. Bu durumda ihtiyaç duyulan şey

yansız/nötr bir kullanımdır. Eril yapının kapsayıcı kullanımı anlatıldığı sırada öğrencinin cinsiyetçi farkındalığı uyanmaktadır. Dil eğitiminde kültürel öğeler her zaman dikkat çekmekte ve öğrenci tarafından kendi kültürüyle kıyaslanarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle hispanik kültürde soyadların kullanımındaki farklılık başlangıçta öğrencilere hem anne hem babadan alındığı için eşitlikçi gibi görünse de dedelerin mirası olduğu öğrendiklerinde dile ve kültüre yönelik cinsiyetçi bakışları derinleşmektedir. Türkçe sözcük ve söz dizimi düzeyinde androsentrizm ve mizojinizmin yukarıda bahsedilen tüm biçimlerini barındırmaktadır. Bu yüzden İspanyolca'daki cinsiyetçi fıkralar, ninniler, şakalar, atasözleri ve klişeler öğrenciler tarafından dilbilgisel cinsiyete oranla daha kolay kabul görmektedir. Zira geç uyanan bu cinsiyetçi farkındalık Türkiye'deki ataerkil kültürde yetişen öğrencilerde her şeyi eril yapıda tanımlama alışkanlığına dönüşmektedir.

Kaynakça

- Aksan, D. (1977). *Her Yönüyle Dil*, TDK, Ankara.
- Aliaga Jiménez, J. L. (2009). "Nociones básicas en torno a las relaciones entre lengua, identidad de género y género gramatical", Observatorio para la igualdad de género de la Universidad de Zaragoza, <https://observatorioigualdad.unizar.es/sites/observatorioigualdad.unizar.es/files/users/obsigu/Nociones%20b%C3%A1sicas%20en%20torno%20a%20las%20relaciones%20entre.pdf>
- Bengoechea, M. (2005). "Sexismo y Androcentrismo en los Textos Administrativos y Normativos", Universidad de Alcalá.
- Bosque, I. (2012). "Sexismo Lingüístico y Visibilidad de la Mujer", *Nueva Gramática de la Lengua Española*, Real Academia Española, Madrid.
- Calero Fernández, M. Á. (1999). *Sexismo lingüístico: Análisis y propuestas ante la discriminación sexual en el lenguaje*, Narcea, Madrid.
- Escartín Gual, M. (2007-2008). "Pandora y Eva: la misoginia judeo-cristiana y griega en la literatura medieval catalana y española", *RLLCGV*, sayı XIII.
- Frank, F. (1985). "El género gramatical y los cambios sociales", *Español Actual*, sayı: 43.
- García Meseguer, Á. (2001). "¿Es sexista la lengua española?", *Panace@*, Vol 2, No 3.
- Guerrero Salazar, S. (2002). "Propuestas no sexistas para favorecer la interculturalidad en ELE", *ASELE Actas XIII*.
- Instituto De La Mujer. (1996). *Elige bien: Un libro sexista no tiene calidad*, Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Madrid.
- López Giráldez, J. (1991). "La Transmisión de los códigos en educación: aprender a nom-

- brar y no ser nombradas”, *Actas de las VIII Jornadas de Investigación Interdisciplinaria*, Universidad Autónoma de Madrid, Madrid.
- Llamas, M. (1996). “La Perspectiva de Género”, *Revista de Educación y Cultura de la sección 47 del SNTE*, Sayı: 8, Guadalajara.
- Martín Peris, E. (Kasım 1998). *Entrevista de M” Victoria Romero Gualda en Boletín de ASELE*, sayı: 19.
- Montes Giraldo, J. J. (1997). “Notas sobre el género gramatical en bello y en la actualidad”, *Thesaurus*, cilt L11.
- Moreno, M. (2000). *Cómo se enseña a ser niña: el sexismo en la escuela*, 3. baskı, Icaria, Barcelona.
- Nietzsche, F. (2000). *Ecco Homo: Kişi Nasıl Kendisi Olur*, Yapı Kredi Yayınları.
- Öztürk, F. (2011). “Dillerde Cinsiyet: Almanca ve Türkçe’de Cinsiyet Kavramları”, *A.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı: 46.
- Portal Nieto, A. M. (1999). “ELE: Género Gramatical y Sexismo Lingüístico”, ASELE. Actas X, Centro Virtual Cervantes.
- Robles Fernández, M. G. (2005). *La Mujer en los Manuales de Español Lengua Extranjera*, Universidad Nacional de Educación a Distancia.
- Stoller, R. J. (1994). *Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity*, Karnac Books, London.
- Wagner, C. (2003-2004). “Lenguaje y Género”, *Documentos Lingüísticos y Literarios*, 26-27, Universidad Austral de Chile.
- Diccionario Panhispánico de Dudas de RAE, (20.04.2015).
<http://lema.rae.es/dpd/srv/search?id=Tr5x8MFOuD6DVTIDBg>
- Diccionario Online de Real Academia Española, (27.04.2015).
<http://lema.rae.es/drae/?val=mujer>
- <http://www.turismodecordoba.org/seccion/la-ciudad-de-l@s-nin@s> (24.04.2015)